==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

મંદા જગન્નાથ

વિરુદ્ધ

કે.એસ. રત્નમ અને અન્ય

૧૬ એપ્રિલ, ૨૦૦૪

[ન્યાયમૂર્તિ એન. સંતોષ હેગડે અને ન્યાયમૂર્તિ બી.પી. સિંહ]

ભારતનું બંધારણ, ૧૯૫૦:

અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૩૨૯(બી) – સંસદની ચૂંટણી – પ્રતીક (નિશાન)ની ફાળવણી – ઉમેદવાર દ્વારા રજૂ કરાયેલ ફોર્મ 'બી'નો ચૂંટણી અધિકારી દ્વારા અસ્વીકાર – અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે ઉમેદવારીપત્ર સ્વીકારાયું – ચૂંટણી અધિકારીના હુકમને પડકારતી રીટ અરજી – તેની પોષણક્ષમતા – ઠરાવ્યું કે, વ્યથિત પક્ષકાર દ્વારા આ મુદ્દો માત્ર ચૂંટણી અરજીમાં જ ઉઠાવવો જોઈએ અને હાઇકોર્ટે પોતાની રીટ હુકુમતની રૂએ તેનો નિર્ણય કરવાનો વિષય

નથી – લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ – કલમ ૧૦૦(૧)(ડી)(૪).

શબ્દો અને શબ્દપ્રયોગો: લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ માં આવતો શબ્દ 'ચૂંટણી' – તેનો અર્થ – સમજાવવામાં આવ્યો.

સામાવાળા નં. ૧ એ એક સંસદીય મતવિસ્તારમાંથી સંસદની ચૂંટણી લડવા માટે પોતાની ઉમેદવારી નોંધાવી હતી. તેમના દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ ફોર્મ 'બી' ચૂંટણી અધિકારી દ્વારા એ આધારે નામંજૂર કરવામાં આવ્યું હતું કે તેના સ્તંભ ૨ થી ૭ ખાલી છોડવામાં આવ્યા હતા અને તે સ્તંભોની આવશ્યકતાઓને છેકી નાખી હોવાનું દર્શાવતી એક લીટી દોરેલી હતી. સામાવાળા નં. ૧ ની ઉમેદવારી અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે સ્વીકારવામાં આવી હતી અને તેઓ જે રાજકીય પક્ષના ઉમેદવાર હોવાનો દાવો કરતા હતા તે પક્ષના ઉમેદવારો માટે અનામત રાખવામાં આવેલું પ્રતીક (નિશાન) તેમને ફાળવવામાં આવ્યું ન હતું. આ હુકમને હાઇકોર્ટ સમક્ષ રીટ અરજીમાં પડકારવામાં આવ્યો હતો, જે હાઇકોર્ટે એવું ઠરાવીને ચૂંટણી અધિકારીના હુકમને રદબાતલ ઠેરવ્યો હતો કે ઉમેદવારીપત્રોની ચકાસણી સમયે ચૂંટણી અધિકારી દ્વારા પ્રતીક (નિશાન) ફાળવવા સંબંધિત આ મુદ્દો એવો આધાર નથી કે જેના આધારે લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ ની જોગવાઈઓ હેઠળ ચૂંટણી અરજી દાખલ કરી શકાય.

સુપ્રિમ કોર્ટ સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલમાં અપીલકર્તા વતી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમની જોગવાઈઓ સાથે વંચાણે લેતાં બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) હેઠળ

નિર્ધારિત સુસ્પષ્ટ બાધને જોતાં, હાઇકોર્ટ માટે રીટ અરજી ગ્રાહ્ય રાખવી અને સામાવાળાને તેમના દાવા મુજબ રાજકીય પક્ષ દ્વારા ઊભા રાખવામાં આવેલા ઉમેદવાર ગણવા તથા તેમને સદર પક્ષના ઉમેદવારો માટે અનામત પ્રતીક (નિશાન) ફાળવવાનો ચૂંટણી અધિકારીને નિર્દેશ આપવો વાજબી ન હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આવા મુદ્દાઓ પર ન્યાયનિર્ણય કરવા માટે માત્ર ચૂંટણી અધિકારી જ સક્ષમ હતા અને હાઇકોર્ટ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની અરજીમાં આ મુદ્દાનો નિર્ણય કરી શકી ન હોત.

અપીલ મંજૂર કરતાં, અદાલતે

નિર્ણય: ૧.૧. પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ ફોર્મ 'બી' નામંજૂર કરવામાં ચૂંટણી અધિકારી વાજબી હતા કે નહીં, તે હાઇકોર્ટે પોતાની રીટ હુકુમતની રૂએ નક્કી કરવાનો વિષય નથી. આ મુદ્દો વ્યથિત પક્ષકાર દ્વારા માત્ર ચૂંટણી અરજીમાં જ ઉઠાવવો જોઈએ. હકીકતોના આધારે, હાઇકોર્ટ ચૂંટણી અધિકારીના નિર્ણયમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકી ન હોત. [૨૧૧–સી]

૧.૨. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) હેઠળ, યોગ્ય વિધાનમંડળ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદામાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે તેવી સત્તાધિકારી સમક્ષ અને તે રીતે રજૂ કરવામાં આવેલી ચૂંટણી અરજી સિવાય, સંસદના ગૃહો અથવા રાજ્યના વિધાનમંડળના ગૃહોની ચૂંટણીને કોઈપણ રીતે પડકારવા સામે સુસ્પષ્ટ પ્રતિબંધ છે. સંસદે લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ ઘડીને આવી ચૂંટણીઓને પડકારવા માટે આવા મંચની જોગવાઈ કરી છે,

તેથી અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) હેઠળ લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ હેઠળ રચાયેલા તેવા મંચ સિવાય અન્ય કોઈ મંચ કોઈપણ ચૂંટણી વિરુદ્ધની ફરિયાદ ગ્રાહ્ય રાખી શકે નહીં. [૨૧૧–ડી–ઈ]

એન.પી. પોન્નુસ્વામી વિરુદ્ધ ધ રિટર્નિંગ ઓફિસર, નામાક્કલ મતવિસ્તાર, નામાક્કલ, સાલેમ જિલ્લો અને અન્ય, એઆઈઆર (૧૯૫૨) ૩૯ એસસી ૬૪; મોહિન્દર સિંહ ગિલ અને અન્ય વિરુદ્ધ ધ ચીફ ઈલેક્શન કમિશનર, નવી દિલ્હી અને અન્ય, [૧૯૭૮] ૧ એસસીસી ૪૦૫; ભારતનું ચૂંટણી પંચ વિરુદ્ધ શિવાજી અને અન્ય, [૧૯૮૮] ૧ એસસીસી ૨૭૭ અને એસ.ટી. મુથુસામી વિરુદ્ધ કે. નટરાજન અને અન્ય, [૧૯૮૮] ૧ એસસીસી ૫૭૨ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

રામ ફલ કુંડુ વિરુદ્ધ કમલ શર્મા, [૨૦૦૪] ૨ એસસીસી ૭૫૯, ટાંકવામાં આવ્યો.

૨. આ કોર્ટના વિવિધ ચુકાદાઓ દ્વારા 'ચૂંટણી' શબ્દની ન્યાયિક વ્યાખ્યા એવી કરવામાં આવી છે કે ચૂંટણીનું જાહેરનામું પ્રસિદ્ધ થયા પછી સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા લેવામાં આવતું કોઈપણ અને પ્રત્યેક પગલું તેમાં સમાવિષ્ટ છે. પ્રસ્તુત કેસમાં, સ્વીકૃતપણે સંબંધિત સંસદીય મતવિસ્તારમાંથી સંસદની ચૂંટણી પ્રક્રિયા માત્ર ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા જાહેરનામું બહાર પાડવાથી જ નહીં, પરંતુ ચૂંટણી પંચ દ્વારા કાર્યક્રમ નિર્ધારિત કરતું જાહેરનામું બહાર પાડવાથી પણ શરૂ થઈ ચૂકી હતી. સદર જાહેરનામાના અનુસંધાને જ પ્રથમ સામાવાળાએ ઉમેદવારી

નોંધાવવાની છેલ્લી તારીખે ચૂંટણી અધિકારી સમક્ષ પોતાની ઉમેદવારી નોંધાવી હતી. [૨૧૦–બી–સી; ૨૧૧–એફ]

૩.૧. જો ચૂંટણી અધિકારીના ભૂલભરેલા હુકમથી ચૂંટણી સંચાલનમાં કોઈ અવરોધ ઊભો થતો ન હોય, તો બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ અદાલતોએ ચૂંટણી અધિકારીઓના હુકમોમાં હસ્તક્ષેપ કરવો જોઈએ નહીં, કારણ કે તેનો ઉપાય માત્ર ચૂંટણી અરજીમાં જ રહેલો છે. [૨૧૩–બી]

૩.૨. પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા માંગવામાં આવેલું પ્રતીક (નિશાન) ન ફાળવીને ચૂંટણી અધિકારીએ ચૂંટણીની પ્રગતિને સ્થગિત કે અવરોધિત કરી નથી. સદર સામાવાળાને અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે ગણવામાં આવ્યા છે અને અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે તેમને ફાળવવામાં આવેલા પ્રતીક (નિશાન) સાથે ચૂંટણી લડવાની મંજૂરી આપવામાં આવી છે, અને પરિણામે ચૂંટણીને અટકાવી દેવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી. [૨૧૩–એચ; ૨૧૪–એ]

૪. એવું કહી શકાય નહીં કે જે પ્રતીક (નિશાન) માટે પ્રથમ સામાવાળો કાયદેસર રીતે હકદાર હોવાનો દાવો કરે છે તે પ્રતીક ફાળવવામાં ન આવવું એ લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૧૦૦ હેઠળની ચૂંટણી અરજીમાં તેમને ઉપલબ્ધ પડકારનો આધાર બનશે નહીં. અધિનિયમની કલમ ૧૦૦(૧)(ડી) ની પેટા–કલમ (૪) એ વ્યાપક શબ્દો ધરાવતી અવશેષી કલમ છે, જેને "કેચ ઓલ ક્લોઝ (તમામ બાબતોને આવરી લેતી કલમ)" તરીકે ઓળખવામાં આવી છે. [૨૧૪–બી–સી]

મોહિન્દર સિંહ ગિલ અને અન્ય વિરુદ્ધ ધ ચીફ ઇલેક્શન કમિશનર, નવી દિલ્હી અને અન્ય, (૧૯૭૮) ૧ એસસીસી ૪૦૫ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૫. પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા રજૂ કરાયેલા ફોર્મ 'બી'માં ચૂંટણી અધિકારીને જણાયેલી ક્ષતિઓ સુધારી શકાય તેવી અનિયમિતતાઓ છે અને ઉમેદવારીપત્ર નામંજૂર કરવા યોગ્ય કોઈ મહત્ત્વપૂર્ણ સ્વરૂપની ખામીઓ નથી, તેવી દલીલો જરૂર જણાયે યોગ્ય રીતે રચાયેલી ચૂંટણી અરજીમાં ઉઠાવી શકાય છે, અને તે ચૂંટણી અધિકારીના પ્રથમદર્શી રીતે ન્યાયી અને યોગ્ય હુકમને રદબાતલ ઠેરવવાનો આધાર બની શકે નહીં. [૨૧૪–ઈ–એફ]

દિવાની અપીલ અધિકારક્ષેત્ર : ૨૦૦૪ ની દિવાની અપીલ નં. ૨૪૮૯.

ડબલ્યુ.પી.એસ.આર. નં. ૩૪૬૦૩/૨૦૦૪ માં આંધ્રપ્રદેશ હાઈકોર્ટના તારીખ ૫.૪.૨૦૦૪ ના ચુકાદા અને હુકમ પરથી.

અપીલકર્તાઓ તરફથી સુશ્રી કે. અમરેશ્વરી, ગુંટુર પ્રભાકર અને સુશ્રી ટી. અનામિકા.

સામાવાળા તરફથી ડો. રાજીવ ધવન, આર. સંથાન કૃષ્ણન, જી. સતીશ, ડી. મહેશ બાબુ અને એસ. મુરલીધર.

અદાલતનો ચુકાદો નીચે મુજબ આપવામાં આવ્યો હતો:

ન્યાયમૂર્તિ સંતોષ હેગડે: વિશેષ પરવાનગી મંજૂર કરવામાં આવે છે.

પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલશ્રીઓની દલીલો સાભળવામાં આવી.

આ કેસમાં પ્રથમ સામાવાળાએ ૨૮ નાગરકુરનૂલ (અ.જા.) સંસદીય મતવિસ્તારમાંથી સંસદની ચૂંટણી લડવા માટે પોતાની ઉમેદવારી નોંધાવી હતી. તારીખ ૨.૪.૨૦૦૪ ના રોજ જ્યારે સદર ઉમેદવારીપત્રો ચકાસણી માટે હાથ પર લેવામાં આવ્યા, ત્યારે ચૂંટણી અધિકારીને જણાયું કે પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ ફોર્મ 'બી'માં સ્તંભ ૨ થી ૭ ખાલી હતા અને સદર સ્તંભોની આવશ્યકતાઓને છેકી નાખવામાં આવી હોવાનું દર્શાવતી એક લીટી દોરેલી હોવાનું ધ્યાને આવ્યું હતું. ભારતના ચૂંટણી પંચ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલી ચૂંટણી અધિકારીઓની માર્ગદર્શિકામાં નિર્દિષ્ટ માર્ગદર્શિકાઓનું પાલન કરીને, સદર ચૂંટણી અધિકારીએ આ કેસમાં પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ ફોર્મ 'બી' નામંજૂર કર્યું અને પ્રથમ સામાવાળાની ઉમેદવારી અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે સ્વીકારતી વખતે, પ્રથમ સામાવાળો પોતે જે પક્ષના ઉમેદવાર હોવાનો દાવો કરતા હતા તે તેલંગાણા રાષ્ટ્ર સમિતિના ઉમેદવારો માટે અનામત રાખવામાં આવેલું પ્રતીક (નિશાન) તેમને ફાળવ્યું ન હતું.

ચૂંટણી અધિકારીના સદર હુકમથી વ્યથિત થઈને, પ્રથમ સામાવાળા અને તેના પ્રમુખ દ્વારા પ્રતિનિધિત્વ કરાતી તેલંગાણા રાષ્ટ્ર સમિતિએ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ આંધ્રપ્રદેશ હાઈકોર્ટ, હૈદરાબાદ સમક્ષ રીટ અરજી દાખલ કરી હતી, જેમાં અન્ય બાબતો સાથે મેન્ડામસ સ્વરૂપની રીટ, હુકમ અથવા નિર્દેશ જારી કરીને ચૂંટણી અધિકારી દ્વારા તારીખ ૨.૪.૨૦૦૪ ના

હુકમ અન્વયે પ્રથમ સામાવાળાને તેલંગાણા રાષ્ટ્ર સમિતિ દ્વારા ઊભા રાખવામાં આવેલા ઉમેદવાર તરીકે નહીં પરંતુ અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે ગણવાના કૃત્યને ગેરકાયદે જાહેર કરવાની અરજ કરવામાં આવી હતી અને સદર ચૂંટણી અધિકારી પ્રથમ સામાવાળાને સદર તેલંગાણા રાષ્ટ્ર સમિતિ રાજકીય પક્ષ દ્વારા ઊભા રાખવામાં આવેલા ઉમેદવાર તરીકે ગણે તેમજ તેમને 'કાર'નું પ્રતીક (નિશાન) ફાળવે તેવો નિર્દેશ આપવા માટે પણ વધુમાં અરજ કરવામાં આવી હતી. જ્યારે સદર રીટ અરજી પ્રાથમિક સુનાવણી માટે આવી ત્યારે હાઇકોર્ટે, પ્રવેશ નોટિસ જારી કરતી વખતે અને વચગાળાના તબક્કે પક્ષકારો વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલોને સાંભળતી વખતે એવા નિષ્કર્ષ પર આવી હતી કે પ્રથમ સામાવાળાને તેલંગાણા રાષ્ટ્ર સમિતિના સત્તાવાર ઉમેદવાર તરીકે માન્યતા આપવાનો ઇનકાર કરવા માટે અને પરિણામે તે પક્ષનું સત્તાવાર પ્રતીક (નિશાન) ફાળવવાનો ઇનકાર કરવા માટે ચૂંટણી અધિકારીએ આપેલું કારણ આ વચગાળાના તબક્કે પણ સ્વીકાર્ય ન હતું, કારણ કે ચૂંટણી અધિકારી દ્વારા દર્શાવવામાં આવેલી ક્ષતિઓ અજાણતાં થયેલી હતી અને સદર મતવિસ્તારમાં, કે જેના માટે પ્રથમ સામાવાળાએ પોતાની ઉમેદવારી નોંધાવી હતી, તેલંગાણા રાષ્ટ્ર સમિતિ દ્વારા ઊભો રાખવામાં આવેલો અન્ય કોઈ ઉમેદવાર ન હતો. તેણે તેલંગાણા રાષ્ટ્ર સમિતિના પ્રમુખ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા સોગંદનામાની પણ નોંધ લીધી હતી, જેમાં અન્ય બાબતો સાથે એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે આગામી વિધાનસભા અને સંસદીય ચૂંટણીઓમાં તે પક્ષ દ્વારા ઊભા રાખવામાં આવનાર ઉમેદવારને ફોર્મ 'બી' આપવા માટે પક્ષે તેમને અધિકૃત કર્યા હતા અને સદર

અધિકારનો ઉપયોગ કરીને તેમણે આ કેસના પ્રથમ સામાવાળાને ફોર્મ 'બી' આપ્યું હતું. ઉપરોક્ત સામગ્રીના આધારે હાઇકોર્ટ એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચી હતી કે ફોર્મ 'બી'માં જણાયેલી અનિયમિતતા, જો કોઈ હોય તો, એટલી તકનીકી અને નજીવી હતી કે તેનાથી પ્રથમ સામાવાળાને તેલંગાણા રાષ્ટ્ર સમિતિ દ્વારા ઊભા રાખવામાં આવેલા ઉમેદવાર તરીકે નહીં પરંતુ અપક્ષ ઉમેદવાર ગણવાના ચૂંટણી અધિકારીના નિર્ણયને કોઈ વાજબીપણું મળતું ન હતું, તેથી ચૂંટણી અધિકારીના નિર્ણયને રદબાતલ ઠેરવતા વાદગ્રસ્ત નિર્દેશો જારી કર્યા હતા. તે અદાલત એવા તારણ પર પણ આવી હતી કે ઉમેદવારીપત્રોની ચકાસણી સમયે ચૂંટણી અધિકારી દ્વારા પ્રતીક (નિશાન) ફાળવવા સંબંધિત મુદ્દો એવા આધારો પૈકીનો એક નથી કે જેના પર લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ (આર.પી. અધિનિયમ, ૧૯૫૧) ની જોગવાઈઓ હેઠળ ચૂંટણી અરજી દાખલ કરી શકાય.

હાઇકોર્ટના વચગાળાના હુકમથી વ્યથિત થઈને, અપીલકર્તાએ ઉપરોક્ત અપીલ દાખલ કરી છે, જે વિશેષ રજા અરજીની સુનાવણીની વહેલી તારીખ મેળવવા અંગે રજૂઆત કરવા માટે અમારી સમક્ષ તારીખ ૮.૪.૨૦૦૪ ના રોજ સૂચિબદ્ધ કરવામાં આવી હતી. બાબતની તાકીદ અને ચૂંટણી પ્રક્રિયા શરૂ થઈ ગયા પછી રિટ અરજી દાખલ કરી સાંભળવાની હાઇકોર્ટની હકુમતના અભાવનો પ્રથમદર્શી કેસ ધ્યાને લેતાં, અમે આ બાબતને બોર્ડ પર લીધી હતી અને સામાવાળાઓને નોટિસ જારી કરી હતી. અમે વાદગ્રસ્ત હુકમના અમલને સ્થગિત/મોકૂફ રાખવાનું પણ યોગ્ય માન્યું હતું.

હવે, પક્ષકારોને આ અરજીની અદાલતી નોટિસની બજવણી થઈ ચૂકી છે અને તેઓ તેમના સંબંધિત વકીલો મારફત પ્રતિનિધિત્વ ધરાવે છે, જેમણે સંકળાયેલી તાકીદને ધ્યાને રાખીને આજે જ આ બાબતનો આખરી નિકાલ કરવા માટે અમને વિનંતી કરી છે.

વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા પછી, અમે આ બાબતમાં રજા મંજૂર કરીએ છીએ અને આ અપીલનો નિકાલ કરવા આગળ વધીએ છીએ.

અપીલકર્તા તરફે વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ સુશ્રી કે. અમરેશ્વરી અને ચૂંટણી અધિકારી તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી એસ. મુરલીધરે હાઇકોર્ટના હુકમને મુખ્યત્વે એ આધાર પર પડકાર્યો હતો કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) સાથે વંચાણે લેતાં લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ ની અન્ય જોગવાઈઓમાં રહેલા વિશિષ્ટ પ્રતિબંધના કારણે, ચૂંટણી જાહેરનામું બહાર પાડ્યા પછી રિટ અરજી ગ્રાહ્ય રાખવામાં હાઇકોર્ટ વાજબી ન હતી. તેમણે એવી પણ દલીલ કરી હતી કે હાઇકોર્ટ ચૂંટણી અધિકારીને પ્રથમ સામાવાળાને તેલંગાણા રાષ્ટ્ર સમિતિ દ્વારા ઊભા રાખવામાં આવેલા ઉમેદવાર ગણવાનો અને વધુમાં ચૂંટણી અધિકારીને કારનું પ્રતીક (નિશાન) ફાળવવાનો નિર્દેશ આપી શકી ન હોત, જે પ્રતીક માત્ર તે રાજકીય પક્ષના અધિકૃત ઉમેદવાર માટે જ અનામત છે. તેમણે એવી પણ રજૂઆત કરી હતી કે પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા ફોર્મ બી માં જોવા મળેલી સ્પષ્ટ ક્ષતિઓ અને ખામીઓ, જે લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ તથા તે હેઠળ બનાવેલા નિયમો અને હુકમોનું ઉલ્લંઘન કરે છે, તેને

ધ્યાને લેતાં આવા મુદ્દાઓ પર નિર્ણય કરવા માટે માત્ર ચૂંટણી અધિકારી જ સક્ષમ હતા અને હાઈકોર્ટ અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ દાખલ કરાયેલી અરજીમાં તે મુદ્દાનો નિર્ણય કરી શકી ન હોત. તેમણે બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) ની જોગવાઈઓ તેમજ આ અદાલતના નીચે મુજબના ચુકાદાઓ પર મજબૂત આધાર રાખ્યો હતો :

૧. એન. પી. પોન્નુસ્વામી વિરુદ્ધ ચૂંટણી અધિકારી, નામાક્કલ મતવિસ્તાર, નામાક્કલ, સાલેમ જિલ્લો અને અન્ય, એઆઈઆર (૧૯૫૨) ૩૯ એસસી ૬૪;

૨. મોહિન્દર સિંહ ગિલ અને અન્ય વિરુદ્ધ મુખ્ય ચૂંટણી કમિશનર, નવી દિલ્હી અને અન્ય, [૧૯૭૮] ૧ એસસીસી ૪૦૫;

૩. ભારતનું ચૂંટણી પંચ વિરુદ્ધ શિવાજી અને અન્ય, [૧૯૮૮] ૧ એસસીસી ૨૭૭; અને

૪. રામ ફલ કુંડુ વિરુદ્ધ કમલ શર્મા, [૨૦૦૪] ૨ એસસીસી ૭૫૯.

જોકે, અમારી સમક્ષ સામાવાળાઓ, કે જેઓ હાઈકોર્ટ સમક્ષ રિટ અરજદાર હતા, તેમના તરફે ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ ડૉ. રાજીવ ધવને હાઈકોર્ટના ચુકાદાનું સમર્થન કરતાં જણાવ્યું હતું કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) માં રહેલો પ્રતિબંધ માત્ર એવા દોષોના સંબંધમાં જ છે જે મહત્વના સ્વરૂપના ન હોય, અને તે એવી અનિયમિતતાઓ અને ક્ષતિઓમાંથી ઉદ્ભવતી

ભૂલોને સુધારવા સામેનો પ્રતિબંધ નથી કે જે ચૂંટણી અથવા પક્ષકારોના અધિકારો પર કોઈ મહત્વપૂર્ણ અસર ધરાવતી ન હોય. તેમણે ચૂંટણી સંચાલન નિયમો, ૧૯૬૧ ના નિયમ ૪ ના પરંતુક પર મજબૂત આધાર રાખ્યો હતો. તેમણે એવી પણ રજૂઆત કરી હતી કે ચૂંટણી અધિકારી દ્વારા દર્શાવવામાં આવેલી ક્ષતિઓ ખૂબ જ નજીવા સ્વરૂપની હતી અને જુદા જુદા ફોર્મમાં દાખલ કરાયેલા ઉમેદવારી પત્રોના સમગ્ર વાંચન પરથી સ્પષ્ટ હતું કે પ્રથમ સામાવાળા તેલંગાણા રાષ્ટ્ર સમિતિ દ્વારા પ્રસ્તાવિત ઉમેદવાર હતા અને આવા સંજોગોમાં ફોર્મ બી માં કલમ ૨ થી ૭ ભરવામાં થયેલી ક્ષતિને ક્યારેય ઘાતક ક્ષતિ ગણી શકાય નહીં. તેમણે એવી પણ દલીલ કરી હતી કે કોઈ મહત્વનો દોષ ન હોવાથી અને તે રાજકીય પક્ષ વતી અન્ય કોઈ ઉમેદવારી પત્ર દાખલ કરવામાં ન આવ્યું હોવાથી, ચૂંટણી અધિકારીની તે ભૂલને સુધારવામાં હાઇકોર્ટ વાજબી હતી, નહિતર તેમના અસીલને ભારે મુશ્કેલી વેઠવી પડી હોત અને કદાચ ત્યારપછીના તબક્કે લાંબી કાનૂની લડાઈનો સામનો કરવો પડ્યો હોત. તેમણે એવી પણ રજૂઆત કરી હતી કે અહીંના અપીલકર્તા તેલંગાણા રાષ્ટ્ર સમિતિના ઉમેદવાર તરીકે દાવો કરનાર કે સદર પક્ષના સત્તાવાર પ્રતીક (નિશાન) નો દાવો કરનાર ઉમેદવાર ન હોવાથી, હાઇકોર્ટના હુકમથી તેમને કોઈપણ રીતે પ્રતિકૂળ અસર થવાની ન હતી, જે હુકમ ચાલુ ચૂંટણી પ્રક્રિયાને સુગમ બનાવવામાં ન્યાયના હિતને જ આગળ ધપાવશે, જે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨૯ નો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય છે.

પોતાની દલીલના સમર્થન માટે તેમણે મોહિન્દર સિંહ ગિલના કેસ (ઉપરોક્ત) તેમજ પોન્નુસ્વામીના કેસ (ઉપરોક્ત) માં આપેલા કેટલાક ફકરાઓ

પર પણ આધાર રાખ્યો હતો. વિદ્વાન વકીલે એ દર્શાવવા માટે લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમની કલમ ૩૬ તેમજ ચૂંટણી પ્રતીક (અનામત અને ફાળવણી) હુકમ, ૧૯૬૮ ની કલમ ૩૦ પર પણ મજબૂત આધાર રાખ્યો હતો કે પ્રતીક (નિશાન) ની ફાળવણી સંબંધે રજૂ કરવામાં આવેલા ફોર્મ બી માં થયેલી કોઈપણ ભૂલ એ મહત્વના સ્વરૂપનો દોષ ગણાશે નહીં.

એ સ્વીકૃત હકીકત છે કે જ્યાં સુધી આંધ્રપ્રદેશના મતવિસ્તાર નં. ૨૮ નાગરકુરનૂલ (અ.જા.) સંસદીય મતવિસ્તારમાંથી સંસદની ચૂંટણીનો સંબંધ છે, માત્ર ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા જાહેરનામું બહાર પાડવા દ્વારા જ નહીં, પરંતુ ચૂંટણી પંચ દ્વારા ચૂંટણી કાર્યક્રમ નિયત કરતું જાહેરનામું બહાર પાડવા દ્વારા પણ ચૂંટણી પ્રક્રિયા પહેલેથી જ શરૂ થઈ ચૂકી હતી. સદર જાહેરનામાના અનુસંધાનમાં જ પ્રથમ સામાવાળાએ ઉમેદવારી પત્ર ભરવાની છેલ્લી તારીખે ચૂંટણી અધિકારી સમક્ષ પોતાની ઉમેદવારી નોંધાવી હતી. એ સ્વીકૃત હકીકત છે કે અપીલકર્તા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા ફોર્મ એ માં, તેમણે તેલંગાણા રાષ્ટ્ર સમિતિ દ્વારા પ્રસ્તાવિત ઉમેદવાર હોવાના આધારે કારના પ્રતીક (નિશાન) ની માંગણી કરી હતી. નાગરકુરનૂલ (૨૮) સંસદીય મતવિસ્તારમાંથી લોકસભાની ચૂંટણી માટેના ઉમેદવાર તરીકે તેમની ઉમેદવારી યોગ્ય રીતે પ્રસ્તાવિત અને સમર્થિત પણ કરવામાં આવી છે, પરંતુ ફોર્મ બી, કે જે ચોક્કસ પક્ષના અનામત પ્રતીક (નિશાન) નો દાવો કરવા માટે પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા રજૂ કરવું જરૂરી એવું એક વૈધાનિક ફોર્મ પણ છે, તે ફોર્મના ભાગ–૩ માં સ્તંભ (બી)(૨) માં ઉમેદવારે પોતાના દ્વારા પ્રતિનિધિત્વ કરાતા રાજકીય પક્ષની વિગતો આપવી જરૂરી હોય

છે. જોકે આ સ્તંભમાં સામાવાળાએ જણાવ્યું છે કે તેઓ તેલંગાણા રાષ્ટ્ર સમિતિ પક્ષ, જે એક નોંધાયેલ અમાન્ય રાજકીય પક્ષ છે, તેના દ્વારા ઊભા રાખવામાં આવેલા ઉમેદવાર છે, છતાં વૈકલ્પિક છપાયેલા શબ્દો કે તેઓ એક અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે આ ચૂંટણી લડી રહ્યા છે, તે પણ કાયમ રાખવામાં આવ્યા છે. આ સ્તંભમાં જે બાબત લાગુ ન પડતી હોય તેને ઉમેદવારે છેકી નાખવી જરૂરી હોય છે, પરંતુ પ્રથમ સામાવાળા તેઓ અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે તે ચૂંટણી લડી રહ્યા છે તે ભાગ છેકી નાખવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા, જેથી ખરેખર તેઓ તેલંગાણા રાષ્ટ્ર સમિતિ રાજકીય પક્ષનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા ઉમેદવાર હતા કે તેઓ અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે ચૂંટણી લડી રહ્યા છે તે અંગે શંકાને સ્થાન મળ્યું હતું. ચૂંટણી અધિકારીના ધ્યાને આવેલી વધુ મહત્વપૂર્ણ અને વધુ સ્પષ્ટ ભૂલ એ સદર ફોર્મના સ્તંભ ૨ થી ૭ માં વિગતોનો અભાવ હતો, જે વિગતો તેમાં નિર્દિષ્ટ ઉમેદવારને તે પક્ષ દ્વારા ઊભા રાખવામાં આવ્યા છે અને તેઓ તે પક્ષના અનામત પ્રતીક (નિશાન) માટે હકદાર છે તે હકીકતના પુરાવા તરીકે ઉમેદવારને ઊભા રાખનાર રાજકીય પક્ષ દ્વારા આપવી જરૂરી એવી આવશ્યક નોટિસ છે. ફોર્મ બી ની વિવિધ કલમોના વાંચન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે માત્ર તે જ વ્યક્તિ, કે જેનું નામ અને અન્ય વિગતો સદર ફોર્મના સ્તંભ ૨ થી ૪ માં આપવામાં આવેલી હોય, તેને સદર રાજકીય પક્ષ દ્વારા પ્રસ્તાવિત પ્રતિનિધિ કે ઉમેદવાર તરીકે ગણી શકાય. ચૂંટણી અધિકારીએ નોંધ્યા મુજબ અમે પણ જોઈએ છીએ કે મતવિસ્તારનું નામ દર્શાવતા સ્તંભ ૧ સિવાય, માન્ય ઉમેદવારનું નામ, માન્ય ઉમેદવારના પિતા/માતા/પતિનું નામ, માન્ય ઉમેદવારનું ટપાલ સરનામું

દર્શાવવો જરૂરી હોય તેવો અન્ય કોઈ સ્તંભ એ દર્શાવવા માટે ભરવામાં આવ્યો નથી કે પ્રથમ સામાવાળા જ તે પક્ષના સત્તાવાર ઉમેદવાર છે અને પ્રતીક (નિશાન) માટે હકદાર છે. તેનાથી વિપરીત આ સ્તંભો એવી રીતે છેકી નાખવામાં આવ્યા છે જાણે કે આ ફોર્મ બી કોઈને આપવામાં જ આવ્યું ન હતું. સદર ફોર્મની કલમ ૨ માં અધિકૃત વ્યક્તિ દ્વારા આ ફોર્મ બી કોને આપવામાં આવી રહ્યું છે તે અંગેની ઘોષણા કરવી જરૂરી છે. આ સ્તંભમાં પણ પ્રથમ સામાવાળાના નામનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી. સદર ફોર્મની કલમ ૩ માં એવું પ્રમાણપત્ર આપવું પણ જરૂરી છે કે જે ઉમેદવારનું નામ ઉપર જણાવવામાં આવ્યું છે તે તે રાજકીય પક્ષના સભ્ય છે અને તેમનું નામ તે પક્ષના સભ્યપદના ચોપડે યોગ્ય રીતે નોંધાયેલું છે. ફોર્મ બી ની સદર કલમમાં આમાંની કોઈપણ માહિતી પૂરી પાડવામાં આવી નથી.

અમારા મતે, અહીંના પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા આ ફોર્મ બી ને નકારવામાં ચૂંટણી અધિકારી વાજબી હતા કે નહીં, તે હાઈકોર્ટ દ્વારા તેની રિટ હકુમતનો ઉપયોગ કરીને નક્કી કરવાની બાબત નથી. આ મુદ્દો વ્યથિત પક્ષકાર દ્વારા માત્ર ચૂંટણી અરજીમાં જ ઉઠાવવો જોઈએ.

એ ધ્યાને લેવું જરૂરી છે કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) હેઠળ, યોગ્ય વિધાનમંડળ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદામાં ઠરાવવામાં આવે તેવી સત્તાધિકારી સમક્ષ અને તેવી રીતે રજૂ કરાયેલી ચૂંટણી અરજી સિવાય સંસદના ગૃહોની અથવા રાજ્યના વિધાનમંડળના ગૃહોની કોઈપણ ચૂંટણીને

પડકારવા સામે વિશિષ્ટ પ્રતિબંધ છે. સંસદે લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ ઘડીને આવી ચૂંટણીઓને પડકારવા માટે આવા મંચની જોગવાઈ કરી છે, તેથી અનુચ્છેદ ૩૨૯(બી) હેઠળ લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ હેઠળ રચાયેલા આવા મંચ સિવાય અન્ય કોઈ મંચ કોઈપણ ચૂંટણી સામેની ફરિયાદ સાંભળી શકે નહીં.

આ અદાલતના વિવિધ ચુકાદાઓ દ્વારા 'ચૂંટણી' શબ્દનો ન્યાયિક અર્થ ચૂંટણી જાહેરનામું પ્રસિદ્ધ થયા પછી સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા લેવાયેલું કોઈપણ અને પ્રત્યેક પગલું એવો કરવામાં આવ્યો છે.

પોન્નુસ્વામી (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું :

"ભારતમાં ચૂંટણીનો કાયદો એવી કલ્પના કરતો નથી કે જે બાબતોના સંબંધમાં ચૂંટણીને પડકારી શકાય તેના પર બેવડા પડકારો હોવા જોઈએ, એક ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ હાઈકોર્ટમાં અને બીજો ચૂંટણી અરજીમાં. લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૮૦ હેઠળ, ચૂંટણી દરમિયાન ઉમેદવારને પ્રતીક (નિશાન) ફાળવવાની બાબતમાં હાઈકોર્ટને કોઈ હકુમત ન હતી. ચૂંટણી લડવાનો અધિકાર સામાન્ય કાયદા હેઠળનો અધિકાર નથી, તે કાનૂનનું સર્જન છે અને જે ઉમેદવાર તે અધિકારનો ઉપયોગ કરવાનો દાવો કરે છે તેણે કાનૂન તથા તે હેઠળ બનાવેલા નિયમો અને હુકમોની જોગવાઈઓનું પાલન કરવું જ જોઈએ. પક્ષકાર પાસે ચૂંટણી પૂર્ણ થયા પછી ચૂંટણી અરજીમાં તે મુદ્દો ઉઠાવવાનો અન્ય ઉપાય ઉપલબ્ધ હતો."

પોન્નુસ્વામીના કેસમાં આ અદાલતના ઉપરોક્ત દ્રષ્ટિકોણને એમ. એસ. ગિલ (ઉપરોક્ત) ના ત્યારપછીના ચુકાદા દ્વારા અનુમોદન સાથે ટાંકવામાં આવ્યો છે, જેમાં આ અદાલતે પોન્નુસ્વામીના કેસના સદર ચુકાદામાંથી ફકરાઓ ટાંક્યા પછી ઠરાવ્યું હતું કે અનુચ્છેદ ૩૨૯ માં નૉન–ઓબ્સ્ટેન્ટે ક્લોઝ (અન્ય જોગવાઈઓ છતાં લાગુ પડતી કલમ) રહેલી છે અને તેથી, પોન્નુસ્વામીના કેસમાં નિર્દેશિત કરાયેલી પરંતુ વણતપાસાયેલી રહી ગયેલી વિશેષ પરિસ્થિતિઓ સિવાય, જ્યાં વિવાદ ચૂંટણીને પડકારવાનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે ત્યાં અનુચ્છેદ ૨૨૬ બહાર ધકેલાઈ જાય છે (બાકાત થઈ જાય છે). પોન્નુસ્વામી (ઉપરોક્ત) માં ઉપરોક્ત વણતપાસાયેલી પરિસ્થિતિઓ પર વિચારણા કરતી વખતે જ એમ. એસ. ગિલના કેસ (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતે આ મુજબ ઠરાવ્યું હતું :

"અધિનિયમની કલમ ૧૦૦(૧)(ડી)(૪) અંગે અમે જે વ્યાપક દ્રષ્ટિકોણ અપનાવીએ છીએ તેમાં આ દ્વિધા ઊભી થતી નથી. વાદગ્રસ્ત હુકમ પર શ્રી રાવનો આક્ષેપ સારાંશરૂપે બંધારણની જોગવાઈ એટલે કે અનુચ્છેદ ૩૨૪ નું કથિત પાલન ન થવા પર આધારિત છે, પરંતુ તે કલમ ૧૦૦ ની વ્યાપક શબ્દોવાળી, કેચ ઓલ ક્લોઝ (તમામ બાબતોને આવરી લેતી શેષ કલમ) હેઠળ સ્પષ્ટપણે આવરી લેવાયેલ છે. આપણી વ્યવસ્થામાં ઝડપી ચૂંટણીઓના સર્વોચ્ચ મહત્વને જાણીને, બંધારણના ઘડવૈયાઓએ ગર્ભિત રીતે તમામ ચૂંટણી વિવાદોને ચૂંટણી અરજીઓ અને ટ્રિબ્યુનલો સુધી મુલતવી રાખ્યા છે. આ યોજના સાથે સુસંગત રહીને, રજૂ કરી શકાય તેવી તમામ કલ્પી શકાય તેવી ખામીઓને સમાવી લેવા માટે અધિનિયમની કલમ ૧૦૦ નું સુઆયોજિત રીતે ઘડતર

કરવામાં આવ્યું છે. આ આયોજનને સંપૂર્ણપણે ત્રુટિરહિત બનાવવા માટે, બાકી રહેલી દરેક બાબતનો નિકાલ કરવા (સમાવી લેવા) માટે કલમ ૧૦૦(૧)(ડી)(૪) ઉમેરવામાં આવી છે. અદાલતે અગાઉના ચુકાદાઓમાં નિર્દેશ કર્યો છે કે કલમ ૧૦૦ એ ચૂંટણી સંબંધી તમામ ફરિયાદો માટે સર્વગ્રાહી છે."

જોકે, તે જ ફકરામાં આ અદાલતે એવા ક્ષેત્રની સીમારેખા પણ અંકિત કરી હતી કે જે હાઇકોર્ટ દ્વારા દખલગીરી કરવા માટે ઉપલબ્ધ છે અને તે નીચે મુજબ સમજાવવામાં આવ્યું છે :

"પરંતુ જેના પર પ્રતિબંધ છે તે કમિશનર દ્વારા કરવામાં આવેલું અથવા નિર્દેશિત કરાયેલું તમામે તમામ કાર્ય નથી, પરંતુ તેઓ ચૂંટણીને આગળ ધપાવવા માટે જે કંઈ કરે છે અથવા નિર્દેશ આપે છે તે તમામ બાબતો છે, તેનાથી વિપરીત નહીં. દાખલા તરીકે, કલમ ૧૫ હેઠળ રાષ્ટ્રપતિ દેશને ચૂંટણી યોજવા અંગે જાહેરનામું બહાર પાડે અને કમિશનર કલમ ૩૦ હેઠળ મતદાનનો કાર્યક્રમ પ્રસિદ્ધ કરે તે પછી, જો કમિશનર ચૂંટણી અધિકારીઓને માત્ર એક જ ઉમેદવારી પત્ર સ્વીકારવાનો અથવા અન્ય પક્ષો કે અપક્ષોથી વિપરીત માત્ર એક જ પક્ષ તરફથી આવેલા ઉમેદવારી પત્રો સ્વીકારવાનો આદેશ આપે, તો શું તે આદેશ તાત્કાલિક પડકારથી મુક્ત છે? અમે માનીએ છીએ કે ના. કારણ કે કમિશનર ચૂંટણીને અટકાવી રહ્યા છે, તેને આગળ ધપાવી રહ્યા નથી અને તે આદેશની અદાલતી સમીક્ષા પ્રવાહને સુગમ બનાવશે, પ્રવાહને રોકશે નહીં. ચૂંટણી, ભલે તેનો ભાવાર્થ વ્યાપક હોય કે સંકુચિત, તેનો અર્થ સંભવિત બહુલતામાંથી

પસંદગી એવો થાય છે, એકપક્ષીય રાજકારણ એ આપણો મૂળ સ્વભાવ કે વાસ્તવિકતા નથી, અને જો તે સંકલ્પના કમિશનરના કૃત્યથી અપંગ બની જાય, તો તેઓ કોઈ ચૂંટણી યોજી રહ્યા જ નથી."

અલબત્ત, આ અદાલતે ઉપર જે જણાવ્યું છે તે ચૂંટણી અધિકારીની સંભવિત ભૂલભરેલી કાર્યવાહીઓ બાબતે સર્વગ્રાહી નથી કે જે અદાલતોની રિટ હકુમત હેઠળ સુધારણાને પાત્ર હોય. પરંતુ હકીકત એ રહે છે કે આવી ભૂલોની અસર નિયત ચૂંટણીના મુક્ત પ્રવાહમાં દખલ કરવાની અથવા ચૂંટણીની પ્રગતિમાં અવરોધ ઊભો કરવાની હોવી જોઈએ, જે સર્વોચ્ચ વિચારણા છે. જો કોઈ ભૂલભરેલા હુકમથી ચૂંટણી સંચાલનમાં અવરોધ ન આવતો હોય, તો બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ અદાલતોએ ચૂંટણી અધિકારીઓના એવા હુકમોમાં દખલ કરવી જોઈએ નહીં, કે જેનો ઉપાય માત્ર ચૂંટણી અરજીમાં જ રહેલો છે.

ભારતનું ચૂંટણી પંચ વિરુદ્ધ શિવાજી (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતે, જાહેર કરાયેલા મતવિસ્તારમાં કેટલીક જિલ્લા પરિષદોનો સમાવેશ કરતા ચૂંટણી જાહેરનામા સામેના પડકાર પર વિચારણા કરતી વખતે, પોન્નુસ્વામી (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદાને અનુસરીને ઠરાવ્યું હતું કે જો અધિનિયમ અને બંધારણની જોગવાઈઓનું પાલન ન કરવા સંબંધિત એવો કોઈ આધાર હોય કે જેના પર કોઈપણ ચૂંટણી પ્રક્રિયાની કાયદેસરતા સામે પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાય, તો પણ ચૂંટણી સામે પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં રસ ધરાવતી વ્યક્તિએ ચૂંટણી પૂર્ણ થાય ત્યાં

સુધી રાહ જોવી પડશે અને સફળ ઉમેદવારની ચૂંટણીને પડકારતી અરજી અધિનિયમની કલમ ૮૧ અનુસાર દાખલ કરવી પડશે.

હાઇકોર્ટ સમક્ષના રિટ અરજદારના વિદ્વાન વકીલે એસ. ટી. મુથુસામી વિરુદ્ધ કે. નટરાજન અને અન્ય, [૧૯૮૮] ૧ એસસીસી પ૭૨ માં આપેલા આ અદાલતના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો હતો, જેમાં આ અદાલતે પોન્નુસ્વામીના કેસ (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદાને અનુસરીને ઠરાવ્યું હતું કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ હાઇકોર્ટ દ્વારા રિટ અરજી ગ્રાહ્ય રાખવાનું સમર્થન કરી શકાય નહીં અને પરિણામે તેણે હાઇકોર્ટની ડિવિઝન બેંચના ચુકાદાને રદ કર્યો હતો અને હાઇકોર્ટમાં દાખલ કરાયેલી રિટ અરજીને ફગાવી દીધી હતી. તે કેસમાં સંકળાયેલો પ્રશ્ન કોઈ રાજકીય પક્ષના સત્તાવાર પ્રતીક (નિશાન) નો દાવો કરતા બે ઉમેદવારો વચ્ચેનો વિવાદ હતો. આ ચુકાદાને હાઇકોર્ટે હકીકતોના આધારે અલગ તારવ્યો હતો, જોકે ત્યાં ઠરાવવામાં આવેલો કાયદો રિટ અરજીની પોષણક્ષમતા વિરુદ્ધ સંપૂર્ણપણે લાગુ પડતો હતો.

સામાવાળા ઉમેદવાર તરફના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે એવી દલીલ કરી હતી કે હાઇકોર્ટ સમક્ષના પ્રથમ સામાવાળાનો કેસ આ અદાલતે એમ. એસ. ગિલના કેસ (ઉપરોક્ત) માં નોંધેલા અપવાદો હેઠળ આવતો હતો, જે કેટલાક અપવાદરૂપ કેસોમાં બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ રિટ અરજી દાખલ કરવાની પરવાનગી આપે છે. તેમણે એવી દલીલ કરી હતી કે આ કેસની હકીકતો પણ દર્શાવે છે કે જો હાઇકોર્ટે હસ્તક્ષેપ ન કર્યો હોત તો ચૂંટણીની પ્રગતિ અટકી

ગઈ હોત. વિદ્વાન વકીલ પ્રત્યે પૂરા આદર સાથે અમે આ દલીલ સાથે સંમત થતા નથી કારણ કે પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા માંગવામાં આવેલું પ્રતીક (નિશાન) ન ફાળવીને ચૂંટણી અધિકારીએ ચૂંટણીની પ્રગતિને અટકાવી કે રોકી દીધી નથી. સદર સામાવાળાને એક અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે ગણવામાં આવ્યા છે અને તેમને અપક્ષ ઉમેદવાર તરીકે ફાળવવામાં આવેલા પ્રતીક (નિશાન) સાથે ચૂંટણી લડવાની પરવાનગી આપવામાં આવી છે, અને પરિણામે ચૂંટણી અટકી જવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નથી. એસ. ટી. મુથુસ્વામી (ઉપરોક્ત) માં ઠરાવ્યા મુજબ પ્રતીક (નિશાન) ની આવી બિન–ફાળવણી અંગેની તેમની ફરિયાદ (જો જરૂર જણાય તો) ચૂંટણી અરજીમાં ઉઠાવવી પડશે.

ત્યારબાદ વિદ્વાન વકીલે એવી દલીલ કરી હતી કે પ્રથમ સામાવાળા કાયદેસર રીતે જે પ્રતીક (નિશાન) મેળવવા હકદાર હતા તેની બિન–ફાળવણી એ લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૧૦૦ હેઠળ ચૂંટણી અરજીમાં તેમને ઉપલબ્ધ પડકારનો આધાર બનશે નહીં, તેથી હાઇકોર્ટ આ અરજી સાંભળવામાં વાજબી છે. અમે માનતા નથી કે વિદ્વાન વકીલની આ દલીલ સાચી છે કારણ કે આ અદાલતે એમ. એસ. ગિલના કેસ (ઉપરોક્ત) માં ઠરાવ્યા મુજબ, લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૧૦૦(૧)(ડી) ની પેટા–કલમ ૪ એ વ્યાપક શબ્દોવાળી શેષ કલમ છે જેને આ અદાલતે એમ. એસ. ગિલ કેસના સદર ચુકાદામાં "કેચ ઓલ ક્લોઝ (તમામ બાબતોને આવરી લેતી કલમ)" તરીકે ઓળખાવી હતી. સદર ચુકાદામાં વધુમાં જણાવાયું છે કે સદર કલમ બાકી રહી ગયેલી દરેક બાબતનો નિકાલ કરવા (સમાવી લેવા)

માટે ઉમેરવામાં આવી છે અને તે ચૂંટણી સંબંધી તમામ ફરિયાદો માટે સર્વગ્રાહી છે, તેથી અમારા મતે પ્રથમ સામાવાળાના વિદ્વાન વકીલની આ દલીલ પણ નિષ્ફળ જવી જોઈએ.

સામાવાળાના વિદ્વાન વકીલની પછીની દલીલ એ છે કે લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમની કલમ ૩૬, ચૂંટણી સંચાલન નિયમો, ૧૯૬૧ ના નિયમ ૪ અને ચૂંટણી પ્રતીક (અનામત અને ફાળવણી) હુકમ, ૧૯૬૮ ની કલમ ૩૦ ની જોગવાઈઓ મુજબ, અહીંના સામાવાળા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા ફોર્મ બી માં ચૂંટણી અધિકારી દ્વારા જણાયેલી ક્ષતિઓ એ બધી સુધારી શકાય તેવી અનિયમિતતાઓ છે અને તે ઉમેદવારી પત્ર રદ કરવાની આવશ્યકતા ઊભી કરે તેવા મહત્વના સ્વરૂપના દોષો નથી. અમે માનીએ છીએ કે કાયદાઓ, નિયમો અને હુકમોની જોગવાઈઓ પર આધારિત આ દલીલો એવી બધી દલીલો છે કે જે જો જરૂર જણાય તો યોગ્ય રીતે રચાયેલી ચૂંટણી અરજીમાં રજૂ કરી શકાય છે, અને તે ચૂંટણી અધિકારીના હુકમને રદ કરવાનો આધાર બની શકે નહીં, જે હુકમ અમારા મતે પ્રથમદર્શી રીતે ન્યાયી અને યોગ્ય છે.

અમે ઉપરોક્ત કાયદો, નિયમો અને હુકમો લાગુ પડવા અંગે કોઈ આખરી અભિપ્રાય નોંધી રહ્યા નથી કારણ કે, ઉપર જણાવ્યા મુજબ, તે ચૂંટણી અરજીમાં નક્કી કરવાની બાબત છે. આ કેસની હકીકતો પર એટલું કહેવું પૂરતું છે કે હાઈકોર્ટ પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા ફોર્મ બી ને નકારવાના ચૂંટણી અધિકારીના નિર્ણયમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકી ન હોત.

ઉપર જણાવેલા કારણોસર, આ અપીલ સફળ થાય છે અને તેને મંજૂર કરવામાં આવે છે, તેમજ હાઈકોર્ટના વાદગ્રસ્ત હુકમને રદબાતલ કરવામાં આવે છે.

અમારા ઉપરોક્ત નિર્ણયને ધ્યાને લેતાં, અમે માનીએ છીએ કે હાઈકોર્ટ સમક્ષ પડતર કે. એસ. રત્નમ અને અન્ય વિરુદ્ધ ચૂંટણી અધિકારી શીર્ષકવાળી રિટ અરજી નં. ૬૬૫૩/૨૦૦૪ માં હવે કશું શેષ રહેતું નથી, તેથી અમે તેને પણ ફગાવી દઈએ છીએ.

અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========